

ASPECTES FORMALS DE LA PRESENTACIÓ DE LA INFORMACIÓ EN TREBALLS TOPONÍMICS

Anna DOMINGO PALAU

1. INTRODUCCIÓ

A l'hora d'enfrontar-se amb l'elaboració d'un recull toponímic, hom es planteja tota una sèrie de dubtes des del començament, no pas relacionats amb qüestions complexes sobre les etimologies ni res de semblant, sinó pel que fa a la manera de recollir els topònims en el sentit més material: com escriure'ls en una llista, com ordenar-los internament (ordenació de cada entrada) i en relació amb la resta de noms (alfabetització de la llista), quin ús fer de les majúscules i minúscules, etc. També es plantegen qüestions més teòriques (que acaben anant molt lligades amb les de tipus més convencional que esmentàvem) sobre el mateix concepte de topònim, els conceptes de genèric i específic, el pas de nom comú a nom propi, etc. I, finalment, altres qüestions formals: quina és la millor manera d'ortografiar-los, per exemple.

Tots aquests dubtes són la gènesi d'aquest treball, després d'haver observat que, en conjunt, els estudiosos de la toponímia no comparteixen una manera comuna de presentar els resultats de les seves investigacions¹; és a dir, l'objectiu d'aquest treball des d'aquest plantejament inicial és arribar al final amb una proposta de presentació de la informació en treballs toponímics pel que fa a aspectes formals, sense que tingui cap pretensió d'entrar en altres matèries.

Per arribar-hi (i amb l'ajuda de la ciència dels toponimistes i dels lingüistes) mirarem de trobar una manera (que no pretén ser l'única, evidentment) de presentar la informació en els treballs toponímics tan clara i ordenada com sigui possible, amb criteris que siguin al màxim de "lògics"². Amb aquest objectiu intentarem reflexionar al voltant del concepte de topònim, mirant de distingir de la manera més clara que puguem la part genèrica de la part específica, que és el que veurem que determina més una ordenació o una altra. I distingirem (a diferència d'obres que hem consultat) l'alfabetització de l'ordenació perquè considerem que, encara que podríem dir que l'alfabetització forma part de l'ordenació, es tracta de dues dimensions diferents. Els criteris que regulen l'alfabetització són purament convencionals i senzills d'establir: només cal acordar què va primer i què va després. En canvi, en l'ordenació intervenen molts altres factors (l'establiment del genèric i l'específic n'és el central) molt més complexos i que, tot i que poden ser considerats també convencionals en darrer terme, són molt més difícils d'establir; i, en tot cas, establir-los requereix una reflexió profunda que no ens acabarà portant a unes solucions exactes (que sí que tenim en el cas de l'alfabetització, un cop hem optat per un criteri), sinó que sempre quedaran matisos per fer i qüestions per afinar. Finalment, dedicarem un espai també al tema de l'ortografia i al de les majúscules i les minúscules.

Per cloure el treball, assajarem de redactar unes conclusions, mirant de proposar una manera concreta de presentar les informacions en els treballs toponímics. De fet, la nostra opció s'haurà

1. Els resultats de l'observació sistemàtica es troben al treball d'investigació realitzat en el marc del programa de doctorat de la Universitat Rovira i Virgili (1998-2000).

2. Utilitzem les cometes perquè som conscients de la relativitat del mot, tot i que confiem que serveix per donar la idea que volem transmetre.

anat desprenent de les aportacions que ja hauran anat apareixent al llarg del treball, amb motiu també d'opinar sobre les diferents qüestions que s'hauran anat plantejant.

2. REVISIÓ DE LA DOCTRINA EXISTENT

2.1 Qüestions preliminars

Troblem en Joan Tort una descripció de la situació en què es troba la doctrina toponímica, que ens estalvia d'assajar-ne una de pròpia, alhora que posa damunt de la taula el problema de la manca de fonaments teòrics en el terreny de la toponímia:

“Partim, en relació amb l'estudi que ens proposem, d'una primera constatació: la manca d'una teoria suficient, mínimament sòlida, sobre la qual fonamentar un cert cos de doctrina sobre els noms de lloc, el seu abast i el seu significat profund. Dit en altres paraules: es troben a faltar, per part dels estudiosos de l'onomàstica en general i de la toponímia en particular, unes bases teòriques mínimes sobre les quals poder treballar amb comoditat, a recer de l'ombra persistent de la incertesa. [...] Duem a terme estudis de mena molt diversa: recerca etimològica, inventaris de noms, estudis sobre tipologies de noms, sobre camps semàntics, etc., etc. Fem estudis aplicats de tota mena dins aquest gran univers del coneixement conegut com a onomàstica o ciència dels noms. Tot això i més, si és possible. Però no ens preguntem sobre el significat concret dels conceptes: on comença i on acaba un nom propi, quins noms poden considerar-se topònims i quins no, com podem formular una classificació concreta i precisa de la toponímia. No ens ho preguntem, perquè nosaltres mateixos hem procurat deixar-ho de banda”. (Tort 1999: 61)

La inquietud expressada per aquest autor constitueix la gènesi d'aquest treball, tot i que les pretensions que té són molt més modestes que arribar a omplir tots els buits que ell detecta. Però, en tot cas, compartim plenament les preocupacions manifestades per Joan Tort i per això mirarem de recollir, dins de les nostres possibilitats, els principis teòrics que trobem en els autors, tant si són explícits com implícits, per intentar bastir una hipòtesi sobre la manera de presentar formalment la informació.

Així, en plantejar-nos l'establiment de criteris, la primera cosa que hem de tenir en compte és la possible existència d'aquests criteris o, almenys, d'alguns. Per això convé, d'una banda, examinar les obres de caràcter metodològic centrades en aquest tema que hi ha (perquè, efectivament, n'hi ha) per extreure'n tota la ciència que ens posen a l'abast. I, d'altra banda, quan convé (quan trobem a faltar determinats qüestionaments metodològics o no acabem de veure clares les motivacions de determinades opcions), també val la pena aprofundir en alguns conceptes fent alguna incursió en la lingüística teòrica, que ens pot ajudar a definir nocions, de l'establiment de les quals es poden derivar criteris de caràcter metodològic. És per això que revisarem en aquest apartat els conceptes de topònim, genèric i específic. I, a partir d'aquí, ens plantejarem també quina és l'ordenació i alfabetització més adequada a l'hora d'elaborar llistes de topònims; com hem d'ortografiar-los i, en aquest context, quin ús hem de fer de les majúscules i les minúscules.

2.2 El topònim

Recurrent als especialistes en toponímia, prenem una definició de Moreu-Rey per entrar en el que sembla que ha de ser el primer concepte que cal establir: el de topònim. Ell proposa la següent definició: “Nom propi que serveix per a distingir un lloc precís i únic en un context donat (indret, partida, pujol, muntanya, penya, riu, barranc, camí, carrer, monument, poble, ciutat, etc.)” (Moreu-Rey 1995: 45). Glossant aquesta definició, Joan Tort fa especial esment

del fet que “posa l'accent en l'espai, el lloc: l'objecte de referència” del topònim és un lloc individualitzat (o distingit, o singularitzat) a través d'aquest nom”³, a més d'advertir que el mateix autor la considera una definició de treball i, per tant, convencional (Tort 1999: 61).

Encara que Moreu-Rey acabi proposant una definició de treball del concepte de topònim, com acabem de veure, s'ha mostrat, en un cert sentit, escèptic a l'hora d'entrar en el terreny rel·liscós dels conceptes teòrics: considera excessivament simplificador l'afany de classificació que sovint caracteritza l'home i ho argumenta contraposant la naturalesa estàtica de qualsevol classificació a la naturalesa dinàmica de la realitat. I aquesta reflexió és innegable. Però també és cert, com ens recorda Joan Tort (1999: 60), que el científic necessita aquesta base teòrica sovint per trobar sentit a la seva ciència. I el mateix Moreu-Rey acaba acceptant, encara que sigui des d'una perspectiva explícitament relativista (amb caràcter merament pragmàtic i convencional), la distinció entre nom comú i nom propi, que d'entrada considerava que portava en si mateixa la marca de la indefinició. Així, doncs, malgrat que Moreu-Rey considera inútil qualsevol intent d'assolir definicions i classificacions tancades i absolutes, accepta l'establiment de determinats conceptes amb el distanciament necessari.

Aquest punt d'equilibri ens anima a intentar trobar la manera de presentar coherentment les informacions en els treballs toponímics; o, més ben dit, a intentar trobar una bona manera de fer-ho, perquè la relativitat que caracteritza el concepte de topònim és un fet innegable. Per tant, des d'aquest punt de vista sí que considerem que val la pena mirar de trobar la manera de presentar les informacions de la forma més ordenada i coherent possible. Per fer-ho, tot i que aquest treball no té l'objectiu de fixar conceptes (com a màxim, fer-hi algunes aproximacions) ni establir tipologies, sí que, mínimament, haurem de resoldre (encara que sigui “amb caràcter merament pragmàtic i convencional”, en paraules del mateix Moreu-Rey) algunes qüestions conceptuais que ens han de donar llum sobre com hem d'ordenar les entrades (la consideració que fem de nom comú i nom propi determinarà que l'entrada sigui pel genèric o per un o altre element de l'específic, per exemple) o quins usos hem de fer de les majúscules i les minúscules.

2.2.1 El nom comú i el nom propi

Ens enfrontarem, doncs, a la qüestió que sembla que ha de ser el desllorigador, si no de tots els problemes, sí d'una bona part dels que se'ns plantegen: el límit entre el nom comú i el nom propi, que sovint és difícil d'establir.

Com en gairebé totes les coses, no és difícil veure clar els extrems. Així, tots estariem d'acord que el nom d'una persona és un nom propi i que qualsevol substantiu que utilitzem per referir-nos a un objecte comú (no designador d'una realitat única) és un nom comú. Però, com sempre, el problema són les interferències, els punts de contacte entre un concepte i l'altre, perquè sovint es produeixen esllavissaments que fan que noms comuns s'acabin convertint en noms propis i que noms propis puguin ser utilitzats com a noms comuns.

Mirarem de recórrer a la lingüística teòrica per intentar aclarir aquests conceptes, la qual cosa esperem que ens permeti avançar en el camí cap a l'establiment del concepte de topònim. Així, hem començat per les aportacions d'Hernanz i Brucart, que expliquen que “Mientras que el nombre común designa conjuntos de elementos caracterizados por compartir unos mismos rasgos semánticos, el nombre propio denota elementos individuales sin aludir a sus cualidades intrínsecas” (Hernanz i Brucart 1987: 152). És a dir, un nom propi no té significat, sinó que és directament referencial, mentre que un nom comú és una paraula que té uns trets semàntics associats, representa un concepte, té un significat. Per això té un valor genèric: s'utilitza per designar moltes coses, totes les que tenen els trets semàntics que constitueixen el concepte que representa. I cada una d'elles és un referent diferent: a un sol concepte (significat) corresponen

3. Ens hi referim particularment perquè és una idea que considerem bàsica de cara a establir el concepte de topònim i també per aclarir els conceptes de genèric i específic, tal com es veurà més endavant.

diferents referents (coses). En canvi, el nom propi té referent (perquè el fem servir per referir-nos a coses concretes) però no té significat, perquè no hi ha uns trets semàntics associables a aquell nom que en permetin la identificació.

Analitzem uns exemples per aclarir les paraules prèvies. El nom comú *cuina* té un significat conegut de tots, però, depenent de l'especificació que en fem, correspondrà a un referent o a un altre: en la seqüència *la cuina de casa nostra*, *cuina* té un únic referent, entre totes les cuines possibles (la de casa nostra); de la mateixa manera que en la seqüència *la cuina de casa dels avis* té un altre referent únic, encara que el significat del nom *cuina* sigui el mateix en tots dos casos. Però no passa el mateix amb el nom propi. Qualsevol nom de persona (*Jordi*, *David*, *Marta*) no s'aplica a determinades persones que reuneixin una sèrie de característiques que les associï amb aquell nom. Per això és purament referencial: designa sense significar.

Hernanz i Brucart mostren el caràcter referencial dels noms propis recordant un fet que tots sabem: la no inclusió als diccionaris dels noms propis pel fet que no és possible definir-los mitjançant trets semàntics determinats. I encara més: fan notar que fins i tot els noms propis que designen entitats geogràfiques o històriques (que podrien ser susceptibles de definicions més completes: Barcelona o Cristòfor Colom posen com a exemples) no apareixen als diccionaris, sinó a les enciclopèdies, i això és perquè a l'hora de fer la definició s'ha de recórrer a criteris pragmàtics però no semàntics.

2.2.2 L'article

A més de tot el que ja s'ha dit, també informen del comportament del nom propi des del punt de vista sintàctic i, parlant d'això, expliquen que el nom propi tendeix a evitar la presència de determinants i complements, la qual cosa és lògica perquè, en la mesura que té referents únics (que no representa un concepte amb valor genèric), no els necessita: denota elements individuals. Per aquest motiu els noms propis no solen servir-se de l'article, que és del que se serveix el nom comú per adquirir una referència concreta, per deixar de tenir un valor genèric i designar una cosa concreta; perquè, en definitiva, el nom propi ja té una referència concreta pel fet de ser-ho: té un únic referent individualitzat.⁴

Però, pensant ara ja en topònims (en noms propis de lloc), constatem que n'hi ha que porten article i n'hi ha que no: *Reus* no en porta mai i *el Morell* en porta sempre, per exemple. I aquí comencen els problemes del toponimista que té la preocupació de ser rigorós a l'hora de presentar la informació. Com pot determinar en quins casos l'article forma part del topònim i en quins no?

Un cop plantejat el problema i recollida aquesta informació general en relació amb els noms propis, farem dues observacions relacionades amb l'ús de l'article en noms de persona en català, que potser presenten un comportament més fàcil de descriure.

D'una banda, hi ha una qüestió relacionada amb el comportament sintàctic del nom propi de persona. No hi ha dubte que la tradició s'ha inclinat per considerar que l'article no forma part del nom i així trobem els noms propis als repertoris, sense article, la qual cosa reforça la idea que l'article no és una exigència lèxica del nom propi en qüestió. Per això considerem que no en forma part. Però el fet és que en una part important del domini lingüístic s'usen els noms propis de persona amb article. Tenint en compte el que acabem de recollir d'Hernanz i Brucart, l'explicació que trobem a aquest comportament particular del nom propi és que es tracta d'una inèrcia analògica; és a dir, porten l'article per analogia amb els sintagmes nominals amb nom comú, però no perquè hi hagi una exigència funcional. Dit d'una altra manera, la presència d'aquest article respon a una exigència de sintaxi formal perquè el patró formal del sintagma

4. Hernanz i Brucart també es refereixen a casos en què els noms propis van acompanyats d'article, que aleshores, però, adquireixen un valor diferent (Hernanz i Brucart 1987: 153 i 154), i al fenomen de l'antonomàsia (Hernanz i Brucart 1987: 154) per il·lustrar els punts de contacte que hi ha en la frontera entre nom comú i nom propi.

nominal incorpora l'article. La prova d'això és que el nom apareix en algunes estructures sense article de manera sistemàtica: *Em dic Anna*, i no pas *Em dic l'Anna*.

De l'altra, cal dir que hi ha una diferència important entre l'ús de l'article en noms de persona i en noms de lloc: en el cas dels noms de persona, depèn del parlant (el parlant que l'utilitza ho fa amb tots els noms); en canvi, en el cas dels noms de lloc, depèn del nom (hi ha noms de lloc que en porten i n'hi ha que no).

Aquest seguit de consideracions (les de caràcter sintàctic fetes per Hernanz i Brucart i les relacionades amb l'ús de l'article acompanyant els noms de persona en bona part del domini lingüístic) ens porten al punt on volíem arribar: reflexionar sobre si l'article forma part o no del nom de lloc.

Per iniciar aquesta reflexió, assajarem de trobar una raó que expliqui el motiu pel qual es dona aquesta particularitat. I la que ens sembla que podem aportar és que la inèrcia analògica s'ha desinstitucionalitzat per als noms de lloc⁵ (i això és lògic perquè respon al fet, ja descrit, que l'article no hi fa cap funció), de manera que l'article només ha quedat, com a petjada fòssil, en alguns dels noms. Per aquest motiu, la presència de l'article ja no es pot atribuir a una exigència del patró sintàctic regular dels sintagmes nominals amb nom comú, senzillament perquè aquest patró ja ha deixat d'actuar sistemàticament. I això vol dir que l'article, llavors, es converteix en un tret idiosincràtic del nom propi de lloc que el porta. En aquesta línia, l'Institut ens diu que "els noms propis en principi no necessiten determinació a causa del seu significat individual i concret, i, per tant, no és necessari funcionalment d'aplicar-hi l'article" (Oficina d'Onomàstica [Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans] 2000: 52). Així, l'article esdevé un tret lèxic formal i, per tant, ha d'aparèixer en la descripció toponímica. Ja tenim, doncs, una conclusió pràctica que recuperarem en la part final del nostre treball.

Per tant, sembla clar que hem de tenir en compte l'article a l'hora de recollir topònims, però només en els casos en què hi vagi. Un altre problema, però en part d'un ordre diferent, és que això sovint és difícil de determinar. Probablement trobem aquesta dificultat a causa del procés de formació dels topònims. Ens referim al procés de denominació d'un lloc, que, en un principi, com s'accepta generalment, pensem que es designava en funció d'algun tret distintiu i que, amb el temps, ha anat perdent el significat fins que s'ha esvaït el rastre del seu origen. És en aquest procés que la presència de l'article ha anat perdent el sentit i, en molts casos, ha desaparegut. Analitzem-ho detingudament –i encara que sigui recordant i repetint evidències prou conegudes– per establir en quin moment un nom comú passa a convertir-se en topònim i quin és el paper de l'article en cada punt d'aquest procés, segons la tipologia de topònims que es genera.⁶

2.2.3 El procés de formació del topònim i la paradoxa que se'n deriva

Noms com *pont*, *ciutat* o *poble* són noms que signifiquen llocs, però són noms comuns, noms comuns de lloc. Quan volem fer referència a un lloc concret, podem utilitzar un designador genèric de lloc, un nom comú, però l'hem de particularitzar i assignar-lo al referent que volem denominar. Això es pot fer simplement per mitjà de l'article, si aquell referent és l'únic en aquella situació. Podem dir *Arribarem fins al pont*, si només hi ha un pont. Si hi ha més referents possibles, es pot especificar de quin es tracta afegint-hi un complement. Fins aquí no hi ha encara nom propi, topònim. Si hi ha dos ponts i diem *el pont de dalt*, hem fet servir un genèric i l'hem particularitzat amb un article i un complement que especifiquen de quin pont es tracta. Potser podíem haver dit *el pont de pedra*, si resultava que és de pedra i l'altre és de fusta. Però

5. L'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans parla de l'article *desgramaticalitzat*, que s'aplica a alguns noms propis, en el mateix sentit que nosaltres parlem de desinstitucionalització de l'ús de l'article en els topònims quan la sintaxi no l'exigeix. (Oficina d'Onomàstica [Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans] 2000: 52).

6. En les reflexions que segueixen i la classificació de topònims que se'n desprèn en relació amb la qüestió de l'adquisició de la categoria de nom propi per part del topònim ens hem servit particularment dels comentaris i observacions de Jordi Ginebra.

potser el pont de dalt o el pont de pedra que hem assenyalat no es diu ni *pont de dalt* ni *pont de pedra* —malgrat que el pont sigui dalt i sigui de pedra— sinó *pont de les Agulles*.⁷

Basant-nos en el que acabem de dir al paràgraf anterior, direm que hi ha nom propi de lloc quan una de les denominacions possibles queda fixada. Ara: abans s'ha explicat que el que fa que un nom sigui nom propi és que no té significat (que només té referència). Però si el pont al qual ens referim abans es diu *pont de Pedra* i és un pont de pedra, és innegable que ens trobem davant d'un cas de nom propi amb significat.

Una part dels problemes de descripció toponímica de l'investigador tenen a veure amb aquesta paradoxa: molts topònims tenen significat, són transparents. Examinem-la, doncs. Fins ara hem fet servir, per detectar un nom propi de lloc —un topònim—, dos criteris: el de la referencialitat directa i el de la fixació. El segon no és condició suficient per generar un topònim. Hi ha en la llengua altres seqüències que queden fixades com a unitats de denominació i que no són topònims. Les locucions nominals, per exemple, són fruit d'una fixació, però no són necessàriament noms propis. No ho són si el procés de fixació ha generat un significat sistemàticament associat a la seqüència, a la locució. Són llavors, simplement, noms comuns nous: *tercer món*, per exemple.

El topònim que deriva de la fixació estable d'un sintagma format per un article, un nom comú i un complement adquireix categoria de nom propi en la mesura que, a més, el sintagma perd el caràcter significatiu i se singularitza com a seqüència directament referencial. Podem dir que llavors el sintagma es buida semànticament, ja que la condició de nom propi li és conferida pel paper que té com a denominador sistemàticament associat a un lloc concret, al marge del que signifiqui (al marge que conservi el valor de sintagma descriptiu).

Hi ha molts topònims que conserven, en major o menor grau, aquest doble valor. D'una banda, són directament referencials (són noms propis). De l'altra, els identifiquem com a sintagmes amb significat, ja que provenen, efectivament, d'un sintagma amb nom comú, un nom comú que té significat i, per tant, valor descriptiu. En el topònim *el pont de Pedra* hi ha dos constituents, i tots dos tenen significat i (si el topònim té com a referent un pont de pedra) es pot dir que s'utilitzen regularment, per designar una realitat que respon al significat que tenen. Ara: això és, des del punt de vista estrictament toponímic —encara que pot sorprendre—, accidental. No és pas la capacitat significativa de *pont* ni de *pedra* el que fa que la seqüència esdevingui un nom propi —un topònim— (encara que, des del punt de vista genètic, aquesta capacitat hagi estat, en aquest cas, condició de possibilitat i raó per formar el topònim), sinó la fixació del conjunt com a designador de lloc i la indissociable marginalització del caràcter significatiu dels elements que el componen: l'adquisició essencial del caràcter referencial directe.

2.2.4 Tipus de topònim segons la fase del seu procés de formació⁸

Com hem dit, la tesi acceptada comunament pels toponimistes, lingüistes i historiadors de la llengua és que, en el seu origen, tots els topònims han estat descriptius. Quan es perd la consciència de la motivació del topònim el nom esdevé opac. Podem anomenar aquesta classe de topònims *topònims opacs*. Considerarem els noms propis opacs (i els topònims opacs) el prototipus del nom propi.

El topònim opac és el que més fàcilment prescindeix de l'article, ja que, com que no conserva cap valor descriptiu, no requereix en absolut cap marca de referencialitat: és exclusivament

7. Albert Turull (1994b: 76-78) reflexiona al voltant de la qüestió de la formació dels topònims i arriba a establir unes fases en aquest procés: parteix del nom comú genèric, que passa a nom comú designatiu en una segona fase, a prototopònim a continuació i, finalment, a topònim.

8. Moreu-Rey (1982: 19-24) explica molt bé el mecanisme de formació dels topònims des d'un punt de vista que no és exactament el que volem reflectir en aquest treball (tot i que hi ha molts punts de contacte), però que és molt útil per entendre aquest procés.

referencial per ell mateix. En aquests casos, com s'ha dit abans, el manteniment de l'article és una simple petjada fòssil i, per tant, hem de considerar marcats els topònims que en porten. En la descripció toponímica, farem aparèixer els topònims opacs sense article, però serà obligatori fer sortir l'article en els casos que en portin.

Des d'aquest punt de vista, els topònims opacs són els més clars. Però aquesta qüestió es complica quan mirem d'analitzar altres tipus de topònims, els que estan formats per paraules transparents, tant si descriuen l'indret que denominen com si no ho fan.

Podem anomenar *nom propi descriptiu* (o, en concret, *topònim descriptiu*) el topònim que conserva el valor doble a què ens hem referit en l'apartat anterior: el que identifiquem amb un significat concret però, alhora, té un valor directament referencial (és un nom propi). I, finalment, el *nom propi informatiu* (o *topònim informatiu*), aquell que, tot i ser un nom transparent, no descriu la realitat que denomina.

Parlaríem, doncs, de tres tipus bàsics de topònims: els opacs, els descriptius i els informatius. En el cas dels *topònims opacs* (els quals han perdut qualsevol valor descriptiu, com dèiem), en trobem amb article i sense, com ja hem avançat: *el Morell* i *Reus*, per exemple. El segon tipus que considerem és el *topònim descriptiu*: es tracta d'un topònim constituït per un nom comú transparent, que és un descriptor. Per exemple, *el Pinar*, que és un pinar i, per particularitzar-lo, s'hi aplica l'antonomàsia, amb la qual cosa apareix l'article. I el tercer tipus que considerem és el *topònim informatiu*: es tracta d'un topònim format per un nom comú, en principi transparent quant a significat, però que no actua com a descriptor. Per exemple, *el Purgatori*, que és un congost. Aquest tipus de topònim, encara que no descriu, pot donar informació: potser passar aquest congost és un purgatori. L'article s'incorpora, de la mateixa manera que en el cas anterior, per un procés que hem d'emparentar també amb l'antonomàsia: primer s'hi opera un trasllat de significat i, després, l'antonomàsia.

Moreu-Rey (1982: 12-13) ja havia fet una certa classificació en aquest sentit. A l'hora de plantejar-se la classificació dels topònims, l'autor pren com a primer criteri (entre molts d'altres que ara no comentarem) el semàntic, i estableix dos grups de topònims: el dels que tenen un sentit clar i entenedor, que subdivideix en els que tenen el "sentit que els fou donat per llurs creadors" (s'identificarien amb el que nosaltres havíem batejat com a *nom propi descriptiu*) i els que "tenen un sentit corrent, però artificial, afegit posteriorment a llur creació" (els nostres *informatius*); i el dels que "semblen no oferir cap sentit", que anomena "fòssils" (els nostres *opacs*).

Plantejat des de la perspectiva de la constitució del topònim; és a dir, de la integració de cada un dels elements dins del nom propi que és un topònim, és el moment de qüestionar-se si l'article forma part del topònim o no. I, des del nostre punt de vista, diríem que, com a mínim, en el cas dels topònims descriptius, sí, perquè és necessari per operar l'antonomàsia, que és precisament la manera com aquell nom comú descriptiu s'ha convertit en topònim: particularització del nom comú mitjançant l'article i posterior fixació (*el Pinar*: un pinar determinat és particularitzat per esdevenir únic i ser fixat com a denominador d'un lloc concret).

Pel que fa als topònims informatius, i en relació amb l'article, participen en un cert sentit de les característiques dels descriptius, perquè parlaríem de noms comuns amb un sentit conegut, i en un altre sentit dels opacs, perquè no descriuen del tot. En tot cas, pel que fa a la qüestió de l'article, creiem que es poden assimilar als topònims descriptius, com avançàvem ja en el moment d'establir la tipologia.

Quant als topònims opacs, ja hem donat l'explicació que fa entendre per què n'hi ha que porten article i n'hi ha que no. Per tant, només podem dir que cal observar amb molta atenció la seva presència tant en enquestes orals com en la documentació antiga per recollir-lo en els casos en què observem que forma part de topònim.

2.3 Topònims de dos elements (el genèric i l'específic)⁹

Com s'ha vist, s'ha establert la tipologia bàsica per a topònims formats d'un sol element, els quals clarament són considerats noms propis. Arribar fins a aquest punt ha estat relativament senzill. Però la qüestió es complica (i, per tant, la qüestió de determinar si l'article forma part o no del topònim també) quan es tracta de topònims amb més d'un element (amb un genèric i un específic)¹⁰ perquè el genèric és un nom comú, que forma part d'un nom propi, que al seu torn està format per un segon element (l'específic) que pot ser un nom propi o no. Es presenta, doncs, el problema de "decidir" quina consideració fem d'aquests topònims compostos, que, tot i ser clarament noms propis, tenen algun component que pot participar de característiques dels noms comuns.

No podem perdre de vista que, estant formats per un nom comú (genèric) i un especificatiu, el nom comú, en principi, per raons sintàctiques, va acompanyat per l'article, ja que en català qualsevol nom comú que té referència actual va precedit d'un article determinat o equivalent. Però, per altra banda, la fixació pròpia de la formació d'un topònim afavoreix la pèrdua de l'article. Arribats en aquest punt, en què observem dues tendències oposades (una a favor del manteniment i l'altra a favor de la pèrdua de l'article), podem considerar com un criteri per mirar d'establir si l'article forma part o no del topònim el comportament del genèric: si continua actuant com a nom comú (és a dir, conserva les característiques sintàctiques i semàntiques pròpies del nom comú), l'article no li serà propi perquè l'incorporarà per raons sintàctiques (i, per tant, no formarà part del topònim); i, si, en canvi, el genèric ha perdut la seva naturalesa de nom comú i no requereix l'article per motius sintàctics, sinó per motius lèxics, aleshores sí que considerarem que l'article forma part del topònim.

I com descobrirem que el genèric continua actuant com a nom comú? La sintaxi, d'una banda, ens ajuda a determinar-ho: en la mesura que l'article es pot justificar sintàcticament, no el considerarem com a formant del topònim; en canvi, sí que l'hi considerarem quan hagi quedat fixat amb independència de les contingències sintàctiques. Una manera de determinar-ho podria ser veure si, en altres contextos, l'article és exigit o no: si és exigit, és que forma part del topònim; si no, és que no.¹¹ I la semàntica, de l'altra, també: en la mesura que el nom (comú) manté el seu sentit inicial (és un descriptor del referent al qual s'aplica) i necessita l'article per ser determinat, veurem que continua actuant com a tal; mentre que, si ha perdut el seu valor descriptiu (i s'ha convertit en un "pseudogenèric", podríem dir), veurem que actua ja com a nom propi.

Per arribar a determinar si l'article és un constituent més del topònim o no, convé plantejar-se també la relació entre el genèric i l'específic. En general, sembla clar que és l'específic el que particularitza el topònim, el que realment li dona personalitat, el que li dona el "nom", per dir-ho gràficament. Hi ha molts masos, però només hi ha un *mas de Mestre*, per exemple. Però això no ens impedeix considerar que el genèric també forma part del nom, encara que l'específic "hi aportí més". Si estem denominant un mas, hem de considerar que *mas de Mestre*, tot sencer, és el topònim, perquè allò que estem denominant és un mas i no un camí o un carrer, que poden portar el mateix nom (el mateix específic, més ben dit).

9. Cal advertir que, tot i que en aquest apartat es planteja l'adequació de la denominació de *genèric* per al primer element del topònim, s'ha mantingut l'ús d'aquest terme amb el seu sentit tradicional per facilitar la lectura del text (ja que hauria estat molt feixuc haver d'anar recordant en cada cas si s'usava en un sentit o en un altre), donat que no perjudicava en absolut la comprensió del text.

10. Prendrem com a estàndard aquest tipus de topònim en tractar els topònims formats per dos elements, tot i que hi ha estructures diferents que no respondrien a aquest esquema, per dos motius: perquè la majoria de casos sí que hi responen i perquè els que no hi responen acaben podent-s'hi reduir, com veurem més endavant.

11. En comunicació personal, Amigó ens ha aportat també una informació de valor: per determinar de manera més fiable si un topònim es diu amb article o no, és útil formular preguntes que obliguin l'informant a contestar amb les preposicions *a*, *de* o *per*.

En qualsevol cas, i veient fins a quin punt és possible relativitzar els conceptes de genèric i específic, potser hauríem d'intentar percebre –en la línia del que hem dit abans en els comentaris a propòsit del conjunt el *pont de Pedra*– el topònim com una unitat nova formada per uns elements, que poden variar, l'anàlisi dels quals (i de les seves relacions) pot contribuir a donar llum en relació amb el tema que ens ocupa en aquest treball. Així, per exemple, observem que tothom estaria d'acord a considerar en un topònim com *torrent de Manyé*, *torrent* com a genèric i *Manyé* com a específic (un nom comú i un nom propi opac que formen un topònim amb aquests dos elements). I una mostra de la claredat d'aquest plantejament seria que, si convinguéssim incloure'l en una llista alfabètica ordenada pels específics, no dubtaríem a entrar-lo com a *Manyé, torrent de*. Però potser no seria tan clar si la segona part del topònim, en lloc de ser un nom propi, fos un adjectiu o un adverbi: la *mntanya Blanca* o el *torrent de Dalt*, per exemple. Fins i tot, segurament, tendiríem a posar amb majúscula el genèric (i, potser, amb minúscula l'específic), la qual cosa no deixa de ser un indicador que intuiríem com a informació més important la que dona el genèric.

En tot cas, la dificultat es pot trobar a l'hora de determinar en alguns casos el límit entre el genèric i l'específic, sobretot quan es tracta de topònims amb estructures sintàctiques més complexes que les formades per nom (amb article o sense) i un especificatiu.

Els autors del llibre *Toponímia i cartografia* (Moll i Tort 1985: 130) fan una consideració, en parlar de l'ordenació d'una llista de topònims, que pot donar llum a l'hora de determinar clarament què és el genèric i què és l'específic, en els casos poc clars. Ens referim a topònims en què el primer component és, aparentment, un genèric però que constatem que no és descriptiu. Per exemple, *Vinya del Pastisser* (l'exemple és nostre) designant un tros de terra on fa anys que no hi ha plantada cap vinya: no podem considerar *Vinya* com un genèric que descriu la cosa designada, sinó que hem de considerar que allò que havia estat, efectivament, un genèric (*Vinya*) especificat per un sintagma preposicional que donava la informació bàsica del topònim (*del Pastisser*), perquè de vinyes n'hi podia haver moltes, ha passat a lexicalitzar-se per donar nom a una partida o finca anomenada *Vinya del Pastisser*, on, en tot cas, el genèric (implícit) seria *partida* o *finca*.

De les consideracions que fan els autors sobre l'ordenació (que veurem en l'apartat que hi dediquem) es desprèn que, quan el genèric coincideix amb la realitat que descriu, és a dir –afegim–, si el genèric és un descriptor, es tracta d'un genèric “en estat pur”. Però, si no es produeix aquesta coincidència, el genèric ha perdut aquest valor descriptiu, la qual cosa ens fa pensar cada vegada més que no podem identificar sistemàticament el primer element del topònim amb el genèric i el segon (més o menys complex) amb l'específic, tal com s'ha entès tradicionalment. Pel motiu que sigui, el topònim s'ha fixat d'una determinada manera i no d'una altra. Si s'hagués fixat com a *partida de la Vinya del Pastisser*, seguiria l'estructura clàssica de genèric (*partida*) i específic format per un segon element compost (*Vinya del Pastisser*). Però el fet és que el topònim s'ha fixat sense el descriptor (*partida*) i no hem de considerar que el primer element del topònim (*Vinya*) és aquest descriptor perquè això s'adaptaria més a la nostra necessitat de classificar, però no respondria a la realitat.

Referit a aquests casos, hi ha un fenomen típic, que és l'omissió d'alguns genèrics (en el sentit amb què ens hi referíem al paràgraf anterior de descriptor genèric, no com a primer element del topònim forçosament), com ara *partida*, que sembla que també està relacionat amb la consolidació dels elements que constitueixen el topònim. Per exemple, *el Cap d'un Bou*, *la Vinya Gran*, *el Cap del Terme*, *el Mas Cremat*, *el Camí de Vilallonga*, etc., són noms de partides que s'utilitzen sempre sense que aparegui el genèric descriptiu. I també passa amb els noms de partides que només estan constituïdes per un nom: *el Tomanil*, *el Matapollar*, *la Glòria*, *les Voltes*, *la Coma*, etc. En definitiva, en ambdós casos, segurament, podríem argumentar que la fixació del topònim ha estat una de concreta i que, en realitat, no és que s'hagi perdut el genèric com a fruit d'una evolució en el temps, sinó que probablement aquest element no ha

format part mai d'aquests noms propis de lloc, sinó que s'han lexicalitzat així.

Per mirar de vèncer la inèrcia que tenim a l'hora de mantenir els esquemes als quals estem acostumats i de qüestionar-nos les estructures que tradicionalment ens han estat útils per donar compte dels topònims, ens pot anar bé plantejar-nos exemples portats a l'extrem –que, de vegades, és com es veuen més clares les coses. Imaginem-nos un topònim en què la primera part no fos transparent i la segona sí. De fet, no cal imaginar-s'ho, almenys del tot, perquè hem trobat en documents antics la denominació *Tomanil 1* i *Tomanil 2*. Fem l'esforç de deixar de banda el fet que el segon element (que ens repugna: no hi ha pitjor atemptat contra la toponímia) sigui un número; també podia haver estat un adjectiu: *Tomanil Gran* i *Tomanil Petit*, per exemple. Tot i que seria clar que el segon element especifica el primer –i, per tant, forçosament el primer té un caràcter més general que el segon– seria difícil considerar el primer com un genèric. I això no és per altre motiu que es tracta d'un nom opac. Hem d'estar atents, doncs, als condicionants que ens fan tenir una percepció o una altra de les coses.

El que sembla clar, després d'aquestes reflexions, és que tant el genèric com l'específic s'han de considerar com a constituents del topònim amb el mateix grau d'integració; és a dir, no seríem partidaris de dir que el “nom” és l'específic i que aquest nom es pot aplicar a diferents genèrics; i això per dos motius. D'una banda, perquè hi ha topònims que no encaixarien dins d'aquest esquema; per exemple, els que ja hem apuntat més amunt: *muntanya Blanca*, *torrent de Dalt*, etc. I, d'altra banda, perquè la denominació d'un lloc, el topònim, conté tots dos elements, que serveixen per denominar aquella realitat i no una altra. Si diem el *camí del Mas de Mestre*, ens referim a una realitat que és un camí, i això no és banal: és el nom d'aquella realitat, que és diferent de la de *mas de Mestre*, que és un mas, una realitat diferent.¹² Per tant, no donaríem tant de valor a l'específic per contrast amb el genèric, sinó que els considerariem tots dos com a formants del topònim. Ens trobaríem davant de dos noms diferents, en tant que són dos topònims diferents. No considerariem *Mestre* com “el nom” i la resta de topònims que se'n puguin derivar segons els descriptors genèrics a què s'apliqui com el mateix nom aplicat a altres genèrics, sinó que considerariem cada topònim com un nom de lloc diferent. I això sense haver de contradir el mestre Amigó, que considera que els específics tenen més valor toponímic que els genèrics.

Aquesta consideració de l'específic com “el nom” és compartida també per Moreu-Rey (1995: 46) quan manifesta la seva opinió en relació amb la inconveniència de presentar llistes de topònims subdividides en grups massa petits segons el tipus de realitat que representen (massos, camins, pous, etc), opinió que subscrivim (per això ja hi ha els índexs), perquè això desfà “constel·lacions de topònims al voltant d'un nucli generador”. Manifesta aquest autor que “resulta absurd, p. ex., de situar en capítols diferents: *El Martí* o *Mas del Martí*, *El Barranc del Martí*, *El Camí del Martí*, *El Pou del Martí*, *L'Era del Martí*, etc., ben separats. Ja m'han entès. Tots aquests asteroides han de quedar reagrupats al voltant del nucli ‘Martí’”.

Amb tot el respecte que ens mereixen aquestes opinions, que compartim en general (coincidim a l'hora de considerar que la informació que aporta la part específica té més valor que la de la part genèrica i que subdividir massa les llistes de topònims no és el més recomanable), discrepem cordialment en allò que afecta la presentació de la informació en base a la consideració que hem donat al topònim de dos elements com un tot en què el genèric és un formant en igualtat de condicions que l'específic. Així, no ens sabia greu en alguna ocasió haver de “desfer constel·lacions de topònims” formalment (cap dels exemples proposats per Moreu-Rey ens hi portaria però sí una imaginària *font del Camí del Martí*, per exemple), sempre que es mantinguessin les remissions necessàries (la conveniència de les quals Amigó ens recorda constantment) per evitar que es perdés el lligam entre els asteroides a què es referia Moreu-Rey.

12. La idea expressada per Joan Tort en relació amb la definició de topònim de Moreu-Rey (que hem recollit a l'apartat dedicat al concepte de topònim) en el sentit que posa un èmfasi especial en l'espai, el lloc, etc. seria una de les bases de la nostra consideració del genèric com a constituent del nom (del topònim).

La informació sobre història de la llengua i sobre dialectologia que ens pot facilitar la constatació de l'ús d'un genèric i no d'un altre pot constituir una prova més per reforçar la idea que acabem d'exposar. Així, al Camp de Tarragona, podem trobar el genèric *torrent*, caigut en desús en la llengua comuna, fossilitzat en alguns topònims. Això ens predisponeix encara més a favor de donar la importància que es mereixen als genèrics perquè demostra que no és tan indiferent l'aparició de l'un o de l'altre al costat d'un específic.

I per tancar aquest apartat, proposaríem un criteri pràctic per mirar d'establir els límits entre part genèrica i part específica. Quan apareix un genèric descriptiu acompanyat d'un específic del tipus que sigui, considerarem específic tot allò que segueixi el genèric, encara que en un altre topònim part d'aquest específic sigui genèric. Per exemple, a *camí de la Mina de la Glòria*, *camí* serà el genèric i *mina de la Glòria* l'específic; mentre que a *mina de la Glòria*, *mina* serà el genèric i *Glòria* l'específic. Entendrem que, en el primer cas, *Mina de la Glòria* especifica de quin *camí* es tracta i *Mina* ha entrat en concurrència amb *Glòria*; mentre que en el segon actua com un genèric amb tot el valor descriptiu.

2.4 L'ordenació i l'alfabetització

L'ordenació

Ramon Amigó és la persona que s'ha ocupat més de donar criteris explícits per a l'ordenació i l'alfabetització. En general, ell recomana una fitxa per a cada nom i totes ordenades alfabèticament per l'específic, no pel genèric (Amigó 1989: 71-72). Considerem aquest criteri adequat perquè, malgrat que es poden donar casos en què la consideració de genèric i específic sigui poc clara (recordem el cas de *Mestre* aplicat a quatre "genèrics" diferents), en definitiva, sí que és molt clar que es repeteixen molt més els designadors dels referents que els "noms propis" que utilitzem per especificar aquests designadors. Encara que només sigui per qüestions pràctiques, ens sembla més raonable alfabetitzar pels noms dels carrers que pel genèric *carrer* en una llista de toponímia urbana, per exemple. Sempre queden els índexs temàtics per fer llistes de carrers, de partides, etc. Però no només per qüestions pràctiques: subscrivim completament la idea d'Amigó que "els específics tenen un valor toponímic superior als genèrics" (Amigó 1989: 71 i Amigó 1999: 53).

Seguint aquest criteri, no tindríem dificultat a fer l'entrada *mina de la Glòria*, però per on alfabetitzaríem en el cas de *camí de la Mina de la Glòria*? Ramon Amigó ha reflexionat molt sobre aquestes qüestions i ha exposat les seves opinions al seu llibre *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Val la pena veure què ha dit sobre aquests temes, perquè ha donat criteris força detallats en relació amb tot això, sempre partint de la base que l'específic té més valor que el genèric. Anirem completant alguns aspectes dels que seran tractats a continuació amb els punts de vista de Moll i Tort, que també han dedicat esforços a sistematitzar totes aquestes qüestions.

Així, Amigó ens diu que, en el cas més simple, quan el nom està integrat per un article que precedeix un nom, l'article es col·loca darrere del substantiu, separat per una coma, i no se'l té en compte de cara a l'ordenació alfabètica: *Pletes, les*. I, si el topònim està format per dos noms substantius enllaçats per una preposició, s'alfabetitza per l'específic: *Constantí, el camí de*.

Moll i Tort proposen el mateix sistema d'ordenació per als topònims integrats per un sol nom i article. Però afegeixen un element nou, que és el que hem avançat en l'apartat del genèric i l'específic, que s'ha de tenir en compte quan el topònim està integrat per més d'un element nominal (substantius i adjectius). Proposen la mateixa ordenació que Amigó només si hi ha coincidència entre el genèric i la realitat que descriu. L'exemple que donen és: "Si el topònim *Puig de la Creu* és un puig, hi ha, evidentment, coincidència i caldrà, doncs, efectuar l'entrada alfabètica següent: *Creu, Puig de la*". Si no n'hi ha, l'entrada serà pel genèric, però mai per l'arti-

cle. Així “En *el Puig de Rialb* (on la part “genèrica” *el Puig* no és un puig sinó que es tracta del nom d’un llogaret) l’entrada alfabètica serà *Puig de Rialb, el...*” (Moll i Tort 1985: 130).

Les consideracions de Moll i Tort complementen el principi general que defensava Amigó, alhora que l’avalen. Trobem molt encertades les seves aportacions perquè permeten presentar la informació d’una manera més adequada en el sentit que hom pot distingir entre el topònim referit a una realitat o a l’altra per la manera com s’ordeni l’entrada. Ens explicarem reprenent l’exemple de Moll i Tort. Tindríem tres maneres possibles de redactar l’entrada:

- A. *Rialb, puig de* (nom d’un puig)
- B. *Puig de Rialb* (nom d’un llogaret)
- C. *Rialb, Puig de* (nom d’un llogaret)

La primera possibilitat seria la més habitual: topònim de dos elements, el primer dels quals és un descriptor, especificat per un segon element opac i introduït per una preposició. La segona seria la proposada per Moll i Tort davant de la possible confusió entre dos topònims del tipus que exemplifiquem a A i B. Es tracta d’una distinció molt útil perquè evita qualsevol dubte: el fet de posar davant el primer element i amb majúscula no pot fer pensar que es tracti d’un topònim com el d’A. I la tercera seria una possible manera d’ordenar un topònim del tipus B, però donant preferència a l’específic i evitant també qualsevol confusió amb l’ús de la majúscula per al primer element del topònim, encara que posposat.

Creiem que, clarament, A és un cas diferent de B i C, i tothom estaria d’acord a ordenar d’aquesta manera aquest tipus de topònim. Entre B i C, segurament no es pot dir que una de les dues possibilitats sigui millor que l’altra; però, si haguéssim de triar, possiblement ens inclinàriem per B, perquè probablement és qüestió de temps que els dos elements del topònim vagin estrenyent la seva relació i acabin, potser, convertint-se en un topònim compost i amb els elements aglutinats, com s’ha donat en tants casos, tal com veurem a continuació.

Els casos en què un topònim està format per dos elements aglutinats, a efectes d’ordenació, s’haurien de considerar com un cas idèntic als topònims que només estan formats per un element. Ens crida l’atenció en aquest punt la manera d’enunciar-ho de Ramon Amigó, que, per als formats per substantiu més adjectiu, considera que l’aglutinació és fruit de la caiguda de l’article: “Si el grup format per substantiu més adjectiu no va precedit d’article, hom acostuma a aglutinar els dos elements, de manera que formin una sola paraula: *Montblanc, Cantacorbs, Colldemòncs, Comanegra*” (Amigó 1999: 54).¹³ Malgrat tot, el mateix autor ens informa oralment que va aprendre de Coromines a fixar-se molt en la manera com deien les persones els topònims (amb article o sense) per determinar si hi havia aglutinació o no. Per tant, no podem donar el tema per tancat: caldrà investigar en aquest sentit per determinar què és primer, l’aglutinació o la caiguda de l’article.¹⁴ Moll i Tort consideren globalment els topònims formats per dos elements i no fan referència a la qüestió de l’article. En tot cas, es tractaria de compostos que, a l’hora de ser ordenats, rebrien el mateix tractament que un topònim d’un sol element; per tant, no presentarien cap mena de complicació.

Quan apareixen adjectius, pot ser que el topònim estigui format per un substantiu i un adjectiu, llavors —diu Amigó— s’alfabetitza per l’adjectiu perquè, de fet, és l’especificatiu en un grup nominal: *Blanca, la Muntanya*. En relació amb aquesta qüestió, observem un canvi en l’opció d’aquest autor, que deu anys abans no estava a favor d’alfabetitzar per l’adjectiu (Amigó 1989: 72), mentre que al seu llibre de 1999 (sent conscient ell mateix de la seva evolució en aquest

13. Albert Turull (1994b: 79), per exemple, ho formularia a l’inrevés: “...perquè resulta que és precisament l’aglutinació o no dels elements nominals (o adjectius) el que determina, de forma paral·lela, l’aparició o no de l’article toponímic en aquests tipus de compostos”.

14. En comunicació personal, Amigó ens ha aportat també una informació de valor: per determinar de manera més fiable si un topònim es diu amb article o no, és útil formular preguntes que obliguin l’informant a contestar amb les preposicions *a, de o per*.

sentit) sí que hi estava: “Si bé al començament, no semblava aconsellable de fer entrades per adjectius; més tard, hom va comprendre que un adjectiu és precisament la part específica, individualitzadora, d’un grup nominatiu i que no hi havia motiu per a donar-li un tractament distint.” (Amigó 1999: 53)

En canvi, des del començament va sostenir que un topònim format per un numeral cardinal i un substantiu, s’ha de mantenir amb aquest ordre: *Quatre Carreteres*. I, en general, totes les combinacions amb numerals s’han de mantenir amb la seva estructura sintagmàtica normal, independentment d’on es trobin situats aquests numerals: si el topònim està format per un cardinal posposat al substantiu, no hi ha cap problema: *Segle Vint*, de la mateixa manera que si està format per un ordinal: *Primer de Maig*, *la plaça del*; *Pere Tercer*, *avinguda de*.

La qüestió es va complicant quan el topònim consta de més de dos noms substantius o substantius i adjectius: *camí del Pont de Constantí*, per exemple. Amigó ho resol de dues maneres:

- A. alfabetitzar per la primera paraula corresponent a la part específica

Pont de Constantí, camí del

- B. si ja s’ha fet entrada per *Constantí*, i pel conjunt *Constantí, el pont de*, continuar posant els grups on apareix el substantiu principal (*Constantí*)¹⁵, encara que no sigui immediatament després del genèric

Constantí, el camí del Pont de

Constantí, el camí del Primer Pont de

Constantí, el camí Fondo de

Constantí, la roureda del Barranc de

En aquest cas, diu l’autor, convé fer una entrada complementària per a tots els genèrics, que enviarà als específics corresponents: *Camí, V. Constantí*; *Roureda, V. Constantí*. També convé fer-ne una per a les altres paraules que formin part del grup del genèric (i que, per tant, no estan alfabetitzades): *Pont, V. Constantí*; *Primer, V. Constantí*.

Des del nostre punt de vista, en els casos que s’acaben de plantejar, la millor solució seria fer l’entrada pel primer element de l’específic, donat que només es consideraria com a genèric el descriptor de la realitat a què ens referim i, per tant, la resta d’elements es considerarien integrants de la part específica, com hem explicat al final de l’apartat dedicat al genèric i l’específic. Es tracta d’un criteri (no pas l’únic) que, en tot cas, tindria l’avantatge de l’aplicació clara: una entrada principal feta sempre de la mateixa manera. Per descomptat, la recomanació de fer remissions per cada un dels elements de l’específic és molt útil. Així, prenent els mateixos exemples d’Amigó, ordenariem de la manera següent:

Pont de Constantí, camí del

Primer Pont de Constantí, camí del

Fondo de Constantí, camí

Barranc de Constantí, roureda del

Amigó també considera el cas d’un específic imaginari molt llarg i complex (*hort del Senyor Salvador de la Maria Cinta*), que opta per considerar com un tot compacte enllaçat amb guions, i que entraria per *Senyor*. Ell mateix es planteja el dubte de si és gaire ortodoxa la solució, però el fet és que hi ha optat (Amigó 1989: 72). I la veritat és que no se’ns acut una manera millor de tractar un cas d’aquesta mena.

L’autor també proposa que les paraules que integren la part específica d’un conjunt –i la pri-

15. El concepte de substantiu principal, que pot ser molt clar quan ens referim a l’únic nom propi que inclou un específic, ha de ser forçosament més intuïtiu quan no es dóna aquesta circumstància.

mera dels grups enllaçats amb guió—tinguin una entrada alfabètica secundària des de la qual es conduirà a l'entrada principal, on hi ha descrit el nom: *Camins*, V. *Cinc*. I afegeix que hi haurà una entrada genèrica, des de la qual es conduirà a tots els específics que s'hi refereixin (*Mas*, V. *Abelló*, *Bascós*, *Campana*, etc.), un índex, de fet.

Un cop enllestit el treball, recomana fer apèndixs per als noms que no són introduïts per un genèric: partides, peces de terra, cognoms, renoms, noms de les cases, arbres singularitzats, que s'ordenen alfabèticament.

A part això, Amigó (en consulta feta al març de 1999) recomanava una sola fitxa per nom quan un nom s'aplica a més d'un genèric, tot i que no ho considerava una qüestió de vital importància; malgrat tot, ho preferia perquè per ell el que és important és “el nom” i, en canvi, és molt secundari que s'apliqui a més d'un genèric. Ell mateix, efectivament, relativitza l'aplicació d'aquest criteri en els seus llibres: a l'*Onomàstica del terme municipal d'Ulldemolins*, per exemple, hi ha cinc entrades per a *Eixarts* (pàg. 178). En aquest punt, i seguint les consideracions que hem fet a l'apartat del genèric i l'específic, discreparíem discretament del mestre Amigó, ja que seríem partidaris de fer una entrada per a cada topònim (considerat com un tot format pel genèric i l'específic), no considerant l'específic com “el nom”.

Ens reforça aquesta idea la problemàtica que presenten topònims del tipus *Vinya del Pastor*, que hem analitzat més amunt, pel que fa a la no consideració del primer element com a genèric quan ha deixat de ser un descriptor. Segons el nostre criteri, l'ordenació de l'entrada d'un topònim com aquest no hauria de posposar el primer element perquè no el podem considerar com un genèric descriptor.

L'alfabetització

Pel que fa a l'alfabetització, Amigó (1999: 57) també dóna criteris clars: es fa lletra per lletra, tractant els noms formats per més d'una paraula com si en fossin una de sola. Per tant, posaríem primer *Santa Maria*, després *Sant Andreu* i després *Santa Teresa*.

Moll i Tort segueixen el mateix criteri i, fins i tot, es plantegen el cas de diversos topònims coincidents totalment en l'específic, que consideren que s'han d'ordenar seguint el mateix criteri en la part genèrica. Donen com a exemple:

Àliga, Cala de l'
Àliga, Penya de l'
Àliga, Puig de l'
Àliga, Punta de l'
Àliga, Roc de l'
Àliga, Torre de l'

En el cas que dues paraules només es diferenciïn per una lletra, del tipus ll/l·l o c/ç, per Amigó, primer *ll* que *l·l* i *c* que *ç*. Igualment, primer la paraula sense accent, després la que porti accent agut i després la que porti accent greu, en cas de paraules que coincideixin i només es diferenciïn per això. De la mateixa manera, les que no porten dièresi, davant de les que en porten.

I, si es dóna igualtat total entre dos topònims, proposen Moll i Tort, primer anirà el topònim amb menys signes diacrítics (majúscules, accents, dièresis, etc.). Per exemple, *Campdàsens* anirà al davant de *Camp d'Àsens*.

De fet, aquests autors segueixen els criteris de l'Institut d'Estudis Catalans que va establir molt clarament i explícita aquestes qüestions (Institut d'Estudis Catalans 1990: 81-83), fins i tot amb més detall en alguns casos. Per exemple, l'Institut estableix que en el cas de paraules que només es diferenciï per un guionet, anirà primer la que no en porta. Pel que fa als accents

i dièresis, l'ordre serà el següent: sense accent, amb accent agut, amb accent greu, dièresi i accent circumflex. També fixa el criteri per a paraules que només es diferenciï per la majúscula, que és la que anirà al darrere (*amfitrió–Amfitrió*). Quant als mots que només es diferenciï per la posició relativa d'una mateixa diferència, es tindrà en compte només la primera posició diferencial a partir del començament del mot (*consciència–consciència*). Finalment, l'Institut recorda que els grups *ch* i *ll* en català són considerats seqüències de dues lletres.

Probablement, perquè ho han considerat obvi, els autors esmentats, no es refereixen a l'ordre alfabètic català, mentre que l'Institut sí que el presenta als seus *Documents*. Com que és conegut de tots, ens estalviem de reproduir-lo.

La transcripció fonètica

Recollim les opinions de dos autors de sengles llibres de toponímia en relació amb la conveniència o necessitat de donar la transcripció fonètica dels topònims, després d'haver observat que cap dels estudis analitzats a la primera part d'aquest treball no la donava, tot i que és una qüestió per plantejar-se. Aquests dos autors sí que s'ho han plantejat i han optat per solucions similars.

Dolors Roigé (1989: 21) diu: “En l'índex onomàstic hem omès deliberadament d'incloure la transcripció fonètica, ja que aquesta no presenta cap tret diferent respecte de la generalitat de la comarca, però l'hem posada al costat d'aquelles paraules que presenten una clara diferència entre la forma escrita i la forma oral.”

Ignasi M. Muntaner (1986: 41) manifesta que, generalment, “s'aconsella en fer un treball sobre toponímia, de donar la versió fonètica dels noms de lloc”; però, per raons que ara seria massa llarg d'exposar aquí, conclou: “Per això, sols he fet la transcripció d'aquells noms que es pronuncien diversament a com la seva grafia podria fer suposar, d'acord amb les normes ortogràfiques actuals.”

Mirant d'anar una mica més enllà, intentant forçar la reflexió, només ens plantejaríem una qüestió més: val la pena fer la transcripció fonètica sistemàticament? Segurament (i una vegada més) no hi ha una resposta categòrica, una resposta única que serveixi per a tots els casos. Gosariem aventurar una possible resposta: potser seria més que recomanable la presència de la transcripció fonètica en obres amb pretensions filològiques, però no seria tan necessària en reculls de noms fets amb finalitats més de tipus geogràfic o, fins i tot, etnogràfic.

Com sempre, el problema està en el límit que separa un tipus d'obres de l'altre perquè sovint se'ns faria difícil afirmar amb seguretat que una determinada obra no cal que porti la transcripció fonètica, sobretot havent pogut consultar obres d'una gran solidesa que no l'han tinguda en compte. I no s'ha d'entendre aquesta observació com un demèrit d'aquestes obres. Segurament aquest tret respon més aviat a un tarannà humil dels autors en el sentit que no han estat “pretensiosos”, donat que trobem obres amb moltíssima informació i molt ben ordenada, amb molta saviesa al darrere, que han obviat aquest punt. Pot ser que alguns autors hagin considerat que un motiu per no fer constar la transcripció fonètica és el fet que no es dediquen a la filologia o a “l'alta lingüística”, sinó que l'únic que pretenen és no deixar perdre un tresor lingüístic propi de la nostra cultura.

Es fa difícil, doncs, dir en quins casos hauríem de considerar necessària la transcripció fonètica, però preferim inclinar-nos abans per l'excés que no pel defecte, sobretot tenint en compte la velocitat amb què es van perdent els trets dialectals vius en llengua oral. És a dir, davant de la possibilitat que d'aquí a no gaires anys hagi deixat de ser normal que els parlants d'una zona reflecteixin en la seva parla els trets dialectals que els són propis, val més recollir aquesta informació tant com es pugui, encara que sigui en treballs modestos. I, particularment, en estudis

de més envergadura, com ara tesis doctorals o treballs realitzats en el marc acadèmic o equivalent, sí que considerem que hauria de ser condició imprescindible donar la transcripció.

2.5 L'ortografia

L'Institut d'Estudis Catalans estableix que els noms propis s'han d'escriure seguint la normativa actual i basant-se en la pronúncia actual genuïna i general (Oficina d'Onomàstica [Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans] 2000: 51). L'argument que aporta l'Institut és que “la toponímia és un dels factors més importants d'identificació d'una comunitat lingüística: és un dels aspectes on la llengua té una major repercussió social per mitjà de la nombrosa informació de la senyalització viària (i, indirectament, dels mapes); per aquesta raó és molt important que aquesta informació s'ajusti a la normativa vigent del català i que no ofereixi una diversitat de formes en casos paral·lels”. (Institut d'Estudis Catalans 1996: 165)

Ramon Amigó (1999: 40-42) també és clarament partidari de normalitzar l'ortografia. I ens indica que, si es tracta de paraules que surten als diccionaris normatius, no hi ha problema; i, si es tracta de paraules estranyes, el *Diccionari català valencià balear* és una bona guia. En un altre sentit, és partidari de respectar els estrangerismes que han esdevingut renoms o topònims, que proposa posar entre cometes. I, en tot cas, davant de vacil·lacions ortogràfiques que afectin la lletra inicial de la paraula, s'inclina per fer dues entrades amb les remissions corresponents.

També ens adverteix (i ho recollim aquí perquè els noms de persona són una font de topònims) que cal prescindir del que diu el registre civil: els cognoms que no hagin de resultar lingüísticament conflictius s'han d'ortografiar segons les normes actuals. I per als cognoms que no es pugui establir l'ortografia ortodoxa que els correspon, si apareixen al *Diccionari català valencià balear* o a *Els llinatges catalans*, cal seguir la forma que hi aparegui; si no, cal adaptar l'ortografia de la millor manera possible a la fonètica.

Moll i Tort (1985: 65-69) arriben a aquest tema a través de la dialectologia, tot i que, evidentment, l'abast de les seves consideracions és més ampli perquè consideren també qüestions de morfologia. Però el que es qüestionen de fons és bàsicament la manera d'ortografiar els topònims, efectivament. Per això tenen en compte, per exemple, la tradició escrita, a la qual donen força importància. El seu principi general és la prudència i opinen que “cal ser més respectuós amb les formes i grafies dialectals com més es tracti de toponímia menor”. Adverteixen que és molt important el coneixement de les característiques dialectals locals i que la part genèrica d'un topònim “admet més exigència de normalització”, enfront de l'específica, on és més propi reflectir els trets dialectals locals. També aporten informació sobre el tractament que, segons ells, s'ha de donar a una sèrie de fenòmens fonètics concrets.

2.6 Les majúscules i les minúscules

En els casos dels topònims que porten article, com que consideràrem que aquest article forma part del topònim, en estricta lògica —és a dir, tenint en compte que en català s'usa la majúscula inicial com a marca gràfica de nom propi—, podríem argumentar que hauria d'anar amb majúscula: la mostra que aquesta idea és present (encara que només sigui de manera subjacent) entre els estudiosos de la toponímia és el fet que trobem sovint en els seus estudis llistes de topònims en què l'article, efectivament, apareix amb majúscula, perquè intuïtivament es percep que hi ha d'anar. De la mateixa manera que molts catalans tendeixen espontàniament a escriure *El Vendrell* i no *el Vendrell*. Però, en aquest cas, l'Oficina d'Onomàstica (2000: 52) ha manifestat explícitament la convenció que els articles en els noms de lloc han d'anar amb minúscula (tret que hagin de portar majúscula per posició dins d'un text). Així, doncs, ens atenim al que diu l'Institut, que, d'altra banda, ha seguit un criteri general utilitzat en el cas del català, que consisteix a posar en minúscula les partícules (i l'article n'és una) dins de les seqüències.

Pel que fa als topònims descriptius de dos elements en què el segon és un nom propi, sembla clar que el genèric ha d'anar amb minúscula per diversos motius: perquè conserva la naturalesa de nom comú, per convenció i perquè la presència d'un específic que és nom propi (que ja porta majúscula) és la marca de majúscula de tot el topònim. El problema apareix quan, un cop acceptat que el genèric va amb minúscula, ens trobem que l'específic no és un nom propi i és un adverbí, per exemple: *carrer de Dalt*. Tendríem a posar tots dos elements amb majúscula, potser, però també seria natural deixar el genèric en minúscula per analogia amb *carrer de Balmes*. De la mateixa manera, se'ns faria estrany el cas d'un topònim en què l'específic fos un adjectiu: *mntanya Blanca*. Sembla que hauríem de donar preferència al genèric. I també constataríem aquesta tendència a l'hora d'ordenar les entrades: entrariem per *mntanya* o per *Blanca*?

Ramon Amigó també ha pres una sèrie d'opcions en relació amb aquest tema (Amigó 1999: 46 i 56). Així opta per la majúscula per a l'específic (o per a paraules que formin part del grup específic) i per al genèric que no sigui entrada principal perquè ho sigui un adjectiu: *Pelat, el Puig; Mitjà, el Prat*; per a l'adjectiu numeral més nom quan el conjunt és designador d'un lloc: *els Cinc Camins*; per als adverbis de locucions adverbials especificatives: *plaça de Dalt*, i per a les preposicions indicadores de localització: *Davall l'Era*. I, en canvi, opta per la minúscula per al genèric (tret del cas ja explicitat en aquest mateix paràgraf), article, formes verbals i elements d'enllaç (preposicions i conjuncions): *Grèvol, la font del; Font del Grèvol, el camí de la; Grèvol, el camí de la Font del*.

Tenint en compte les reflexions que hem fet sobre l'establiment del genèric i l'específic, i l'aplicació que se'n derivaria a l'hora d'ordenar les entrades, proposariem un criteri una mica més simple de distribució de majúscules i minúscules. Estariem d'acord amb Amigó en l'ús general de la minúscula per al genèric —quan es tractés realment d'un genèric; és a dir, d'un descriptor—, l'article, formes verbals i els elements d'enllaç. Però voldríem repassar detingudament els casos en què opta per la majúscula:

A. *Pelat, el Puig; Mitjà, el Prat*

(genèric que no sigui entrada principal perquè ho és un adjectiu)

La nostra proposta aniria en la línia de posar amb minúscula el primer element del topònim perquè es tracta d'un descriptor, i té la mateixa naturalesa que *carrer Balmes* o *font de Sant Isidre*.

B. *els Cinc Camins*

(adjectiu numeral més nom quan el conjunt és designador d'un lloc)

Coincidiríem en aquest cas amb l'ús de la majúscula que fa Ramon Amigó perquè, per nosaltres, es tracta d'un topònim que no compta amb la presència d'un descriptor que actuï com a genèric.

C. *plaça de Dalt*

(adverbis de locucions adverbials especificatives)

També compartim el punt de vista d'Amigó en aquesta qüestió perquè, per nosaltres és un cas clar en què hi ha un descriptor que actua com a genèric i un específicatiu.

D. *Davall l'Era*

(preposicions indicadores de localització)

Tornariem a coincidir amb l'autor pels mateixos motius que hem exposat a l'apartat B.

Moll i Tort (1985: 100-111) es refereixen a l'ús de la majúscula tant en llistes com en text redactat. Lògicament, tant en posició inicial absoluta de text com després de punt proposen l'ús de la majúscula, encara que es tracti d'article; però consideren que ha d'anar amb minúscula l'article en una llista. I fan una aportació interessant: l'optativitat en l'ús de la majúscula

en la part genèrica d'un nom de lloc. Per ells, la part genèrica d'un nom de lloc, dins d'un text, pot anar amb minúscula, sempre que s'utilitzi en sentit recte (sense canvi semàntic). I donen com a exemple "*La serra de Castelltallat es troba a ponent de la comarca del Bages*", però "*El poble de la Serra d'Almos té més de tres-cents habitants*".¹⁶ Tot i reflectir la percepció de molts estudiosos que comparteixen aquests usos (i, per tant, no constituir una gran novetat), Moll i Tort fan explícit el criteri, la qual cosa té el seu valor. A més, en donen un altre: "Convé d'emprar la majúscula per a la inicial dels genèrics no omissibles (ço és, que formen part del nom) dels noms de lloc d'habitació, baldament sien unifamiliars." I com a exemples: *la Casa Milà*, *el Mas de Miralles*, *Cal Sisplau*, *Can Bargalló*. Finalment, regulen l'ús de la majúscula en l'article personal *en*, que consideren que ha d'anar sempre amb minúscula, tret que es trobi en posició inicial absoluta: *Castellar de n'Hug*.¹⁷

Seguint la línia marcada per l'establiment del genèric i l'específic, seríem partidaris d'utilitzar la majúscula per als específics i la minúscula per als genèrics i les partícules. En aquest punt discreparíem, doncs, de la idea de Moll i Tort de posar amb majúscula els genèrics no omissibles, perquè la noció de genèric omissible no té lloc en la nostra conceptualització de topònim de dos elements: el genèric forma part del topònim, igual que l'específic, i no es pot ometre. En tot cas, podem trobar de vegades topònims que no compten amb cap descriptor entre els seus formants, encara que sempre en tinguem una referència mental. I, aleshores, el primer element del topònim no és omissible en cap cas. No trobem cap diferència entre *casa Milà* i *carrer Muntaner* que justifiqui un ús diferent de la majúscula en la primera part del topònim.

En canvi, trobem molt interessant l'aportació relacionada amb l'optativitat de l'ús de la majúscula en el genèric segons si s'utilitza en sentit recte o no, que, en definitiva, no fa altra cosa que confirmar la majúscula per al nom comú convertit en propi i la minúscula per al nom comú que continua sent-ho, que no ha patit canvi semàntic, com diuen ells mateixos.

Altres autors, com els de l'*Ortotipografia* (Pujol i Solà 1995: 144), segueixen també l'Institut d'Estudis Catalans. Es refereixen, concretament, a l'article, que ha d'anar amb minúscula (*el Vendrell*, *els Hostalets d'en Bas*, etc.), i als adjectius "que formen part d'un nom geogràfic amb valor administratiu oficial o almenys estable", que ha d'anar amb majúscula (*el Baix Camp*, *l'Amèrica Central*, etc.). També els autors del *Manual d'estil* (Mestres, Costa, Oliva i Fité 1995: 270-273) opinen que en les denominacions geogràfiques i geopolítiques (seria l'equivalent del segon cas que consideraven Pujol i Solà) tant els substantius com els adjectius qualificatius i numerals van amb majúscula (*Àsia Menor*, *Pròxim Orient*, etc.), mentre que si l'adjectiu és purament de situació física va amb minúscula (*Catalunya oriental*, *Europa meridional*, etc.). I, pel que fa a l'article, segueixen també l'Institut d'Estudis Catalans: amb minúscula i amb les contraccions habituals quan correspongui, de la mateixa manera que l'article personal. El *Manual d'estil* s'ocupa també dels topònims complexos: s'escriuen amb majúscula tots els substantius i adjectius qualificatius i numerals (*Vilanova i la Geltrú*, *Vilassar de Dalt*, etc.); i dels compostos enllaçats amb un guionet: amb majúscula el primer i amb minúscula el segon (*Vila-rodona*, *Mont-roig*, etc.). Finalment, i en general (perquè hi pot haver contextos en què no sigui així i ja els especifiquen), les designacions genèriques (incloses les de toponímia urbana) s'escriuen amb minúscula (*península Ibèrica*, *cap de Creus*, *rambla Nova*, *pla de Palau*, etc.).

No cal dir que l'opuscle *Majúscules i minúscules* de la Direcció General de Política Lingüística també segueix la doctrina de l'Institut i coincideix força en les seves formulacions amb el *Manual d'estil*, tot i que cal advertir que aquest opuscle és anterior al *Manual d'estil* i, per tant, més aviat hauríem de formular-ho a l'inrevés: és el *Manual d'estil* el que coincideix amb l'opuscle.

16. En realitat, segons els petits avenços que creiem que anem fent, proposen minúscula per al genèric quan actua com a genèric (*en sentit recte*, formulen ells) i majúscula quan s'ha integrat en la part específica (hi ha hagut canvi semàntic), i ha deixat d'actuar com a genèric, per tant.

17. L'Institut d'Estudis Catalans considera que les partícules *en* / *na* no són interpretables sempre com a article personal (Institut d'Estudis Catalans 1992: 75), però això no fa que discrepi del criteri d'escriure-les amb minúscula.

Encara que ja hem exposat el criteri que creiem que és el més adequat, no voldríem tancar aquest apartat sense referir-nos a una possibilitat que no hem contemplat però que, evidentment, es podria considerar. Així com hem establert que només considerariem genèric el primer element descriptiu del topònim, hem pres partit per l'ús de la minúscula per a aquest element i de la majúscula per a l'específic i tots els elements substantius que l'integren. Però algú podria plantejar, per als casos en què l'específic té més d'un element, per què no utilitzem la minúscula per als primers elements de l'específic, que, d'alguna manera, aïllats de l'estructura general del topònim —és a dir, circumscrits en els límits de l'específic— també adopten un cert caràcter genèric al costat d'un element (el segon) més específic que ells. Un exemple ens ajudarà a entendre el plantejament del problema. En el topònim *camí de la Mina de la Glòria*, per què no utilitzem la minúscula per a *Mina* quan en el marc de l'específic (*Mina de la Glòria*) fa el paper de "genèric"? No discutirem que, en el pla teòric, probablement hi ha raons per defensar tant l'ús de la majúscula com el de la minúscula per a aquest element. Però, en el terreny de la pràctica, creiem que seria complicar les coses molt més del que és necessari. Sembla que hi ha una percepció general de la part específica com un tot, que determina la part genèrica, i la consideració de la possibilitat d'establir uns usos tan particulars ens portaria a haver-nos de plantejar en cada cas quin ús seria el més adequat, la qual cosa restaria molta eficàcia a l'intent de sistematització pràctica que intenta ser aquest treball.

3. RECAPITULACIÓ

Tot i que compartim el punt de vista de Joan Tort quan diu que constata "la manca d'una teoria suficient, mínimament sòlida, sobre la qual fonamentar un cert cos de doctrina sobre els noms de lloc, el seu abast i el seu significat profund" (tal com ja hem recollit més amunt), hem de reconèixer que, com a mínim en relació amb els aspectes formals de presentació de la informació en treballs toponímics, no ens trobem tan desamparats. S'ha de reconèixer que s'han dit força coses i, per tant, tenim força eines per presentar la informació (almenys pel que fa a alguns aspectes, no tots) d'una manera coherent, encara que trobem a faltar, efectivament, uns fonaments teòrics que ens permetin acabar d'establir del tot com ordenar la informació toponímica en els reculls de noms de lloc. No som orfes en metodologia pel que fa a aquesta qüestió concreta.

Probablement és per això que sorprèn la poca sistematicitat amb què es presenten molts estudis. És fàcil constatar que la majoria de "recol·lectors de noms", com li agrada autoanomenar-se al mestre Amigó, no segueixen els seus ensenyaments ni els d'altres. Aquesta és la qüestió que pensem que convindria esmenar: el fet de no plantejar-se el problema de la presentació de la informació, sobretot perquè això (la manca d'una sistematicitat) comporta un aprofitament menor del treball realitzat, entre d'altres coses perquè la consulta resulta més volàtil, en el sentit que costa més localitzar la informació.

És més difícil la qüestió dels fonaments teòrics: requereix molta reflexió per part de persones expertes a recollir noms i també de lingüistes o, encara millor, de lingüistes experts en toponímia, que de segur que són els més indicats per detectar les claus de volta dels problemes teòrics que demanen resposta. Una resposta que constituïria el corpus doctrinal en matèria de toponímia. Aquest camí ha de ser escollit per les persones capaces d'avançar-hi; i que s'hi avanci depèn bàsicament d'això, que hi hagi persones que s'hi vulguin dedicar. Però es troba molt més a l'abast dels qui no ens podem considerar especialistes l'objectiu de mirar de fer comuns uns criteris de presentació de la informació, que seria un primer pas. Tenint en compte que, en bona part, ja són explícits, només caldria que les institucions i entitats que s'ocupen d'aquesta matèria¹⁸ estimulessin els estudiosos a organitzar els seus treballs amb uns criteris

18. Pensem bàsicament en l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans i en la Societat d'Onomàstica, però també podrien tenir el seu paper en aquest procés altres organismes que tenen contacte amb la toponímia: la Direcció General de Política Lingüística, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques o el de Governació i Relacions Institucionals.

que es presentessin com els “oficials”, a la manera d’unes normes de publicació, perquè probablement la majoria els assumiria.

Aquest primer pas podria tenir conseqüències molt positives: de la mateixa manera que tothom sap buscar en un diccionari i no té dificultats a localitzar-hi la informació, l’estandardització en l’organització de la informació generalitzaria una manera comuna de treballar que contribuiria molt a l’aprofitament dels treballs dels investigadors perquè facilitaria molt la localització de la informació en les consultes. No hem d’oblidar que és tan important que es faci recerca com que aquesta recerca tingui una divulgació real.

Amb l’objectiu de començar a treballar en aquesta línia (amb les modestíssimes pretensions que ens podem permetre no sent ni experts lingüistes ni experts toponimistes) assajarem una proposta concreta d’ordenació de la informació, sumant tot allò que s’ha dit i tot allò que, sense haver-ho fet explícit, es desprèn dels autors. Per a les qüestions no resoltes aventurarem les nostres propostes, que ja han anat apareixent al llarg del treball, amb la intenció que puguin ser aprofitades com a punt de partida per altres persones més preparades, que les sàpiguen millorar quan siguin aprofitables o rebutjar quan no ho siguin.

Conclusions finals

La primera qüestió que caldria establir és la definició de topònim. El diccionari de l’Institut en dona una definició molt clara: “nom propi de lloc”. Podríem prendre-la com a base de la nostra explicació perquè, efectivament, hem considerat que un topònim és un nom propi aplicat a un lloc determinat. La condició perquè considerem propi un nom és que estigui fixat: que la denominació descriptiva que hagués rebut en principi hagi acabat fixant-se, convertint-se en pròpia d’aquell lloc i no d’un altre. I l’aplicació d’un nom a un lloc determinat no és altra cosa que la propietat de la referencialitat. Així, hem de concloure que per considerar un nom de lloc com a topònim han de complir-se aquestes dues condicions: fixació i referencialitat.

La segona qüestió a què hauríem d’enfrontar-nos és la dels constituents del topònim i, en aquest punt, som partidaris de considerar que el genèric i l’específic (tots dos elements junts) constitueixen el topònim, perquè tots dos junts denominen el lloc concret. No seríem partidaris, doncs, de considerar com a “nom” només la part específica. Pensem que l’origen de la indefinició que hem constatat en aquest punt es troba en la dificultat d’establir límits en el topònim amb més d’un element a la part específica: *camí del Mas de Mestre*, per exemple, té un específic que és un topònim per ell mateix, que designa un altre lloc (*mas de Mestre*). En aquests casos, el fet que hi hagi un nom propi opac en l’específic ens fa tendir a considerar aquesta part de l’específic com a “nom per excel·lència”: quedem enlluernats per aquest fet i això ens predisposa a favor de sobrevalorar aquest element. Però el fet és que *Mestre* no designa cap lloc, per ell mateix: necessita la presència del genèric per denominar el lloc, tant en *mas de Mestre*, com en *camí del Mas de Mestre*. És per això que creiem que hem de considerar que el topònim és tot el conjunt, perquè la presència del genèric és precisament el que ens identifica inequívocament aquell lloc. Sabem que *camí del Mas de Mestre* es refereix a aquell camí i no a un altre referent que pot tenir com a especificatiu el mateix “nom propi” (*Mestre*).¹⁹

Aquest fet es fa encara més palès en els casos en què la part específica és un adjectiu o un adverbí introduït per una preposició: la relació entre el genèric i l’específic és encara més indissociable. Qui dubta que *muntanya* és un element “de ple dret” del topònim *muntanya Blanca*? O *mas* en el topònim *mas de Baix*? I encara reforça més la concurrència entre els dos ele-

19. De nou, les consideracions de Joan Tort, recollides a l’apartat dedicat al concepte de topònim i a la nota 12 d’aquest treball, avalen la idea que la importància del topònim com a denominador de l’espai ha de fer considerar el genèric un element tan integrat en el topònim com l’específic.

ments el fet que la part específica no sigui un nom opac, ja que això li resta “excel·lència” com a nom propi, al contrari del que vèiem més amunt en el cas de *Mestre*.

Del que acabem de dir ja es desprèn que, en els casos en què la part específica té més d'un element, considerem part genèrica només el primer element del topònim que sigui un descriptor (és l'únic que segur que encara es fa servir en sentit recte). Pot haver-n'hi d'altres, però creiem que formen part de l'específic perquè ja s'han constituït prèviament en un nom propi designador d'un lloc en entrar en concurrència amb el que havia estat la part específica en el topònim format anteriorment. Vegem-ho en un exemple: *ca Girona* és el nom d'una casa (que suposem que ve d'un antropònim, però no en tenim la certesa), *mas de Girona* és un topònim creat a partir de l'específic *Girona* per designar un mas. *L'hort del Mas de Girona* és una finca del *mas de Girona*. I, finalment, *camí de l'Hort del Mas de Girona* és un topònim nou creat a partir d'un d'anterior (que tenia com a específic *Girona*) que s'ha convertit, tot ell, en part específica del nou (perquè aquell camí necessàriament és el que va a l'*hort del Mas de Girona* i no a la partida del *mas de Girona*, perquè llavors es diria *camí del Mas de Girona*), amb la qual cosa el genèric queda reduït al primer element del topònim que designa la realitat física a què es refereix el topònim (*camí*, en aquest cas).

Quedaria per comentar el cas del topònim format per dos elements, el primer dels quals no es pot considerar com a genèric perquè no és descriptiu. És el cas del topònim *Vinya del Pastisser*, que designa una partida o una finca en la qual fa molts anys que no hi ha plantada cap vinya, per la qual cosa no podem considerar *Vinya* com a genèric i *del Pastisser* com a específic, sinó que tot sencer denomina un lloc determinat, tot sencer és “el nom” d'aquell lloc. El genèric que li correspondria (*partida* o *finca*) no s'ha fixat com un component més del topònim.

Pel que fa a l'article, en el cas en què el genèric és un descriptor, que és el més comú, no consideràriem que l'article formés part del topònim, ja que apareix necessàriament per motius sintàctics. Per tant, a l'hora de recollir un topònim d'aquest tipus en una llista ho fariem sense tenir en compte l'article:

Mestre, mas de i no Mestre, el mas de
Mas de Mestre, camí del i no Mas de Mestre, el camí del

A diferència d'aquest cas, passaria justament el contrari quan el genèric ha perdut el sentit que tenia originàriament com a descriptor; és a dir, en casos com *el Camí de Vilallonga* o *el Mas Cremat* (tots dos noms de partida, no pas de camí o de mas), que porten incorporat l'article. Probablement, hi hauria dues raons que ho justificarien: d'una banda, que es tracta de topònims que encara no han esdevingut opacs, que és el moment en què la presència de l'article perd el sentit; i, de l'altra, que ja ens trobem davant d'un cert grau de fixació del topònim en la mesura que, no sent descriptor el “pseudogenèric”, cal un element de determinació, de particularització. Així, doncs, encara que, aparentment, es tracti de casos molt similars, consideràriem que hi ha aquesta diferència entre aquests topònims i els anteriors, que ens porta a defensar que els primers no porten incorporat l'article i els segons sí:²⁰

Camí de Vilallonga, el i no Vilallonga, camí de, ni Vilallonga, el camí de
Mas Cremat, el i no Cremat, mas, ni Cremat, el mas

Tot i que fins ara ens hem centrat en la qüestió de l'article en els topònims de dos elements (genèric + específic), per poder anar avançant en el camí que ens hi ha portat, també hem ha-

20. Fem notar que tant la manera d'alfabetitzar aquests topònims com l'ús de les majúscules i les minúscules són un instrument que pot contribuir a aclarir la consideració que es fa de cada topònim: així, podem distingir sense cap dubte un camí que va a Vilallonga (*Vilallonga, camí de*) d'una partida que es diu *Camí de Vilallonga* (*Camí de Vilallonga, el*), per exemple.

gut de passar per l'anàlisi dels topònims d'un element. Per aquest motiu, pensem que val la pena referir-nos-hi també breument en aquestes conclusions finals.

Direm, doncs, que l'article forma part del topònim també en els casos en què la fixació del nom s'opera per antonomàsia únicament. Seria el cas del *Pinar*, per exemple, que inclouríem en una llista de topònims com *Pinar, el*; o bé *el Riuet*, per referir-se al riu Glorieta al seu pas pel terme del Morell. Clarament, doncs, en el cas dels topònims que s'han fixat per antonomàsia, l'article és un element més del topònim: constitueix un tret lèxic d'aquell nom propi i no podem considerar que s'hi hagi incorporat per motius sintàctics.

Finalment, i pel que fa als topònims opacs d'un sol element, hem fet notar que l'article apareix en uns casos i no en uns altres. Però que quan apareix no és pas per exigències sintàctiques, sinó que es tracta d'un tret idiosincràtic del nom en qüestió, ja que la condició de nom propi afavoreix en principi l'absència de l'article, donat que no requereix determinació perquè el seu significat ja és del tot concret i particular. Així, doncs, hem vist que la fixació del topònim afavoreix la caiguda de l'article perquè deixa de fer-hi cap funció sintàctica, però alguns topònims el mantenen, sense que hi hagi aparentment una sistematicitat. En tot cas, l'investigador haurà d'estar atent a l'ús que se'n fa, tant oralment (sense deixar-se trair pel context, que n'afavoreix l'aparició per raons sintàctiques) com en la documentació antiga.

Per acabar, i per reforçar la idea que, en principi (tret dels casos especials de l'antonomàsia, dels opacs que presenten article com a petjada fòssil i dels que són a mig camí d'aquests dos), l'article no forma part del topònim, recordarem l'ús del topònim com a etiqueta: tant en mapes com en retolació viària trobem els topònims sense article, excepte els casos que comentàvem als paràgrafs anteriors –i que, sigui com sigui, han fixat la seva forma d'aquesta manera. Aquest fet ens indica que la majoria de vegades l'incorporem pel context, però que, descontextualitzat, no el consideràrem com un element més del topònim.

Quant a l'ús de les majúscules i les minúscules, proposaríem escriure tots els elements de la part específica amb majúscula (tret de les partícules, naturalment) i el genèric amb minúscula, igual que l'article, quan el topònim en porti. Naturalment, en els casos que hem vist que no portaven incorporat un genèric descriptiu, les diferents parts del topònim anirien amb majúscula. Seria el cas de *Vinya del Pastisser*, que hem utilitzat per explicar aquest tipus de topònim en què un aparent genèric no és utilitzat en sentit recte i, per tant, no l'hi podem considerar ni donar-li el tractament que li correspondria si ho fos.

Pel que fa a l'ordenació i l'alfabetització, seguiríem els autors i l'Institut d'Estudis Catalans. Concretament, seríem partidaris de fer una entrada per cada topònim, sempre per l'específic, i amb tantes remissions com calgués, tal com recomana Ramon Amigó. I també seguiríem detalladament les pautes establertes per l'Institut en relació amb l'alfabetització, que són prou explícites i ja han estat avalades per l'ús per part d'autors de prestigi.

En definitiva, observem que bona part de les qüestions formals relacionades amb la presentació de la informació en treballs toponímics ja han estat estudiades i hi ha certa metodologia per seguir. De fet, la incursió que hem fet en la lingüística teòrica per mirar de trobar la manera d'explicar-nos determinades qüestions ens ha estat útil per reflexionar i aclarir conceptes (que creiem modestament que han contribuït a avançar una mica en aquest camí), però hem de reconèixer que bona part dels temes que ens preocupaven (recordem que ens volíem centrar en aspectes formals), hem descobert que estaven bastant resoltos.

El que creiem que no està resolt és l'aplicació de tot el coneixement que hi ha a la investigació toponímica al nostre país, i això sí que és una mancança: l'anàlisi de treballs que hem fet ho ha posat en evidència. És per això que per tancar el treball insistiríem en la conveniència que les institucions que tenen l'autoritat d'establir doctrina i difondre-la ho facin també en relació amb la manera d'estructurar la informació en els treballs de toponímia.

4. BIBLIOGRAFIA

- AMIGÓ ANGLÈS, Ramon (1989): *Sobre inventaris de noms de lloc. Introducció metodològica*, Reus, Edicions del Centre de Lectura.
- (1999): *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2000): *Llenguatge endins. Un recorregut històric pels noms de lloc*, Reus, Edicions del Centre de Lectura.
- HERNANZ, M. Lluïsa i José M. BRUCART (1987): *La sintaxis I. Principios teóricos. La oración simple*, Barcelona, Editorial Crítica.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1990): *Documents de la Secció Filològica I*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (1992): *Documents de la Secció Filològica II*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (1996): *Documents de la Secció Filològica III*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- MESTRES, Josep M.; Joan COSTA; Mireia OLIVA; Ricard FITÉ (1995): *Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos*, Vic/Barcelona, Eumo Editorial / Universitat de Barcelona / Universitat Pompeu Fabra / Associació de Mestres Rosa Sensat.
- MOLL, Juli i Joan TORT (1985): *Toponímia i cartografia. Assaig de sistematització*, Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya.
- MOREU-REY, Enric (1982): *Els nostres noms de lloc*, Mallorca, Editorial Moll.
- (1995): "Tipologia toponímica", dins ROSSELLÓ, V.M. i E. CASANOVA: *Materials de toponímia*, I, València, Denes Comercial / Universitat de València / Generalitat Valenciana, pàg. 45-52.
- MUNTANER I PASCUAL, Ignasi M. (1986): *Els noms de lloc del terme de Sitges i de les terres veïnes*, Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans.
- OFICINA D'ONOMÀSTICA (SECCIÓ FILOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS) (2000): "Criteris per a l'aplicació de la normativa lingüística en la toponímia", *Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica*, núm. LXXX (març 2000), pàg. 51-53.
- PERE ANGLÈS, Ramon i Ramon AMIGÓ ANGLÈS (1997): *Onomàstica del terme municipal d'Ulldemolins*, Barcelona, Societat d'Onomàstica / Institut Cartogràfic de Catalunya.
- PUJOL, Josep M.; Joan SOLÀ (1995): *Ortotipografia. Manual de l'autor, l'autoeditor i el dissenyador gràfic*, Barcelona, Columna.
- ROIGÉ FIGUERAS, Dolors (1989): *Els noms de lloc i de persona de Riudecanyes*, Reus, Centre d'Estudis de la Comarca de Reus.
- TERRADO PABLO, Javier (1999): *Metodología de la investigación en toponimia*, Saragossa, Javier Terrado Pablo [editor].
- TORT I DONADA, Joan (1999): "Algunes reflexions sobre el concepte de topònim", *Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica*, núm. LXXVII (juny 1999), pàg. 59-72.
- TURULL, Albert (ed.) (1994a): *Introducció a l'onomàstica*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.
- (1994b): "La formació dels topònims", dins Turull (1994a), pàg. 73-94.
- ULLMANN, Stephen (1978): *Semántica. Introducción a la ciencia del significado*, 2a ed., Madrid, Aguilar.